

Odprto pismo novoizvoljenim poslankam in poslancem Državnega zbora RS

Dostop do knjige je dostop do znanja in temelj socialne pravičnosti

April je mesec knjige. Začenjamo ga z 2. aprilom, simbolnim opomnikom na pomen knjig v celostnem razvoju otroka in mladostnika, 23. aprila obeležujemo svetovni dan knjige. Ob teh datumih se ne moremo več spraševati, kako praznujemo knjigo, temveč, ali jo kot družba sploh še jemljemo resno. Ali se res sistemsko potrudimo, da zagotovimo vsakemu otroku dostop do sodobne kakovostne knjige? **Bralna pismenost se začne z dostopom.** Dostop pa se začne z zagotovljenimi sredstvi. Vsaka izposojena, kupljena, prebrana kakovostna knjiga je investicija v znanje, razumevanje in prihodnost.

Bralna pismenost tudi ni obrobna večšina in ni kulturni dodatek iz prostega časa. Je temelj učenja, razumevanja sveta, kritičnega mišljenja, kulturne zavesti in aktivnega državljanstva. Kdor ne bere, nima dostopa do znanja na enak način kot tisti, ki bere pogosto in raznoliko. Zato je dostop do kakovostnih in tudi sodobnih kakovostnih knjig vprašanje pravičnosti – in zato mora biti tudi vprašanje politike. Pomen tega področja določa tudi Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019-2030.

Domače in mednarodne raziskave, med njimi rezultati raziskave PISA, že več let opozarjajo na upad razumevanja prebranega in motivacije za branje med mladimi. Različna poročila v našem prostoru pa prinašajo vpogled v vse nižje dosežke. Hkrati knjiga in branje izginjata iz domačega okolja. Knjiga, sploh pa ne kakovostna, ni več samoumevni del otroštva. Otrok brez dostopa do knjižnih vsebin v domačem okolju je zato v veliki meri odvisen od tistega, kar mu ponudi šola.

Prav tu pa se razkriva ena ključnih težav našega sistema. **Šolska knjižnica bi morala biti prostor, ki izenačuje možnosti.** Prostor, kjer ima vsak otrok – ne glede na socialno ozadje, kraj bivanja ali finančne zmožnosti staršev – **dostop do kakovostnih, sodobnih, vsebinsko raznolikih knjig.** Knjig, v katerih se prepozna, ki ga nagovarjajo, ki mu odpirajo svet. Knjig, prek katerih pridobiva znanje, razumevanje in občutek, da mu je svet dostopen.

Danes velika večina šolskih knjižnic v Sloveniji še vedno nima zagotovljenih namenskih proračunskih sredstev za nakup kakovostnih sodobnih knjig, in sicer kljub še vedno veljavnem 18. členu Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003), ki predpisuje letno nakup 1 knjige na šolarja in 5 knjig na strokovnega delavca šole. Denar za knjižnične nakupe je del splošnih materialnih stroškov, zato je izpostavljen letnim improvizacijam in neenakostim. Posledica so zastareli knjižnični fondi in vse večje razlike med šolami. Tam, kjer je lokalno okolje močnejše, imajo učenci več dostopa. Drugje bistveno manj. Takšna ureditev ustvarja neenak dostop do znanja znotraj sistema, ki naj bi to neenakost odpravljal. Stanje bo dodatno poslabšal 9. aprila 2026 sprejeti Pravilnik o učbeniškem skladu, ki ni upošteval prav nobene predlagane izboljšave, ki jih je pripravila knjižničarska stroka.

Posebej zaskrbljujoče je, da številni otroci in mladostniki sploh nimajo stika s sodobno literaturo. Če se mladim ponuja le obvezno branje, ki jim je pogosto oddaljeno in nerazumljivo,

ne moremo pričakovati razvoja bralne motivacije. Brez raznolike, kakovostne in aktualne knjižne ponudbe branje postane obveznost – ne pa možnost.

Prisotnost knjige in branja v vrtcih in šolah je prepogosto prepuščena osebni zavzetosti posameznikov. A dostop do branja ne bi smel biti odvisen od entuziazma, temveč od sistema. Branje mora biti pravica, ne le izbira običajno ponujene možnosti.

Če naj šolski prostor res deluje kot korektiv socialnih razlik, potem mora zagotavljati kakovostno knjižnično zbirko v vsaki šoli. To pomeni sodobne leposlovne in poučne knjige, ki nagovarjajo različne bralne ravni, interese in življenjske izkušnje otrok in mladih. Brez tega govorimo o enakih možnostih le na papirju.

Manifest o branju za 21. stoletje, ki ga je doslej podpisalo 1827 posameznic in posameznikov, zato med svojimi ključnimi točkami izpostavlja pomen šolskih knjižnic in sistemsko financirano nabavo sodobnih kakovostnih knjig. Parcialni ukrepi in začasne rešitve ne morejo odgovoriti na strukturni problem upada bralne pismenosti.

Zato pozivamo novoizvoljene poslanke in poslance Državnega zbora Republike Slovenije, da knjigo in branje obravnavajo kot **strateško vprašanje družbenega razvoja** – in dostop do knjige kot vprašanje **socialne pravičnosti in pravice do znanja ter temu primerno sprejmejo ustrezne ukrepe**: potrebujemo jasno zakonsko določeno namensko proračunsko postavko za nakup kakovostnih sodobnih knjig v vseh šolskih knjižnicah, skladno z načeli IFLA/UNESCO Manifesta o šolskih knjižnicah.

Zamudili smo trenutek, ko lahko govorimo o tem, da si želimo prebujati željo po branju, že skoraj smo prepozni, da bi branje vzpostavljali kot navado. Branje knjig moramo prepoznati kot potrebo za zdravo in funkcionalno družbo.

dr. Sabina Fras Popović, predsednica Bralnega društva Slovenije

Damjana Vovk, predsednica Zveze bibliotekarskih društev Slovenije

Katja Stergar, direktorica Javne agencije RS za knjigo

dr. Tina Bilban, predsednica Slovenske sekcije IBBY

dr. Gaja Kos, predsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS

Manca Perko, generalna sekretarka Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS

Maja Jug Hartman, predsednica Društva slovenskih založnikov

Janez Miš, predsednik UO Zbornice knjižnih založnikov in knjigotržcev pri GZS

Tanja Petrič, predsednica Društva slovenskih književnih prevajalcev

Marij Čuk, predsednik Društva slovenskih pisateljev

Poslano:

- Poslankam in poslancem Državnega zbora RS
- Nacionalnemu svetu za kulturo
- Nacionalnemu svetu za bralno pismenost
- Nacionalnemu svetu za knjižnično dejavnost
- Strokovnemu svetu za splošno izobraževanje